

ETNİSİTE, ULUŞÇULUK – SINIF DİYALEKTİĞİNDE MARX’I YENİDEN OKUMAK

Revisiting Through Marx Ethnicity, Nationalism and Class Dialectics

Seda ORBAY YÜCEL*

Öz

1848 kitle hareketlerinin yarattığı devrimci dalganın Kıta Avrupası’nda etkisini yitirmeye başlamasıyla birlikte İngiltere’ye sığınan Marx için ‘parlak, kutsal, lanetlenmiş, fakat yine de hayatı boyunca hiç şaşmamacısına, kaçak bir göçmen’ olarak geçireceği sürgün yılları da başlamış oldu. Marx’ın siyasi bir göçmen olarak geçirdiği hayatının bu evresi, ekonomi politiğin eleştirisine ilişkin parlak ve bir o kadar da kutsal olan düşünce tasarılarını kurguladığı bir döneme tekabül ettiği gibi, Batı dışı toplumlara dair artan ilgisiyle birlikte etnisite, ırk ve ulus olgularıyla bezenmiş yeni düşünce keşiflerine çıktığı bir süreci de içermiştir. Bu çalışma, Marx’ın yaşamının bu evresinde çıktığı düşünce yolculuklarına ait olan Elyazmaları, gazetecilik çalışmaları, mektupları, Enternasyonal için yazdığı örgüt manifestoları ve defterlerinin gizil sayfalarında kalmış notlarını ön plana çıkararak, ünlü düşünürün ihmal edilmiş ya da görmezden gelinmiş derinlikli kuramsal dünyasını keşfetmeyi amaçlamaktadır. Gayemiz, katı olan her şeyin buharlaşıp yok olduğu Marx’ın modern dünyasında, etnisite - ulus - sınıf diyalektiğini yeniden okumaktır.

Anahtar Kelimeler: Etnisite, Ulusçuluk, Marx, Sınıf.

Abstract

As the revolutionary wave created by the mass movements of 1848 began to lose its influence in the Continental Europe, Marx, who took refuge in England, began the years of exile, which he would spend as a "brilliant, holy, cursed, but still no wonder, illegal immigrant" throughout his life. This phase

Makalenin Geliş Tarihi: 20.05.2021, **Makalenin Kabul Tarihi:** 20.11.2021.

* Doğu Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Genel Kamu Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi e posta: seda.orbay@emu.edu.tr, ORCID 0000-0003-2799-1193.

of Marx's life as a political immigrant corresponds to a period in which he formulated brilliant and equally sacred ideas of criticism of political economy, as well as new discoveries of thought embellished with the facts of ethnicity, race and nationality, with his increasing interest in non-Western societies. This study aims to demonstrate Marx's disregarded thoughts, through this period of his life. In order to do so, we are going to explore from his manuscripts, journalism works, letters, manifests for S. International and notebooks. Hence, we are aiming to understand and demonstrate Marx's way of thinking in a thorough way. Finally, the core objective of this study is to explain ethnicity- nationalism and class in Marx's modern world where 'All That is Solid Melts Into Air'.

Keywords: Ethnicity, Nationalism, Marx, Class.

GİRİŞ

Marx'ı okuduğumuzda, kendimizi hemen bir okur karşısında buluruz; o, bizim önümüzde ve yüksek sesle okumaktadır. Mamafih bu okumanın nedeni, yalnızca anlatımların verdiği haz ya da referanslarındaki titizlik değildir. Dahası bunun, onu farklı yere koymamızı sağlayan entelektüel dürüstlük yaklaşımıyla da hiç bir ilgisi yoktur¹. Aksine bunun, ontolojisinin aynadaki görüntüsünün gerisinde saklı kalmış düşünsel keşiflerle ilişkisi vardır. Marx açısından bunları okumak, görünür olan ile görünmez diyalektik birlikteliğini keşfetmektir. Çünkü Marx'ta düşünce üretiminin tam anlamıyla kavranması, görünürün ötesine geçerek görünmez saklı çehresini okumayı gerektirmektedir. Bambaşka bir okuma olan bu çözümleme, bizleri onun kuramsal birikiminin sınıf, etnisite ve ulus kesişimselliğindeki yeni düşünce ürünleriyle buluşturmaktadır. Bu ise Marx'ın entelektüel projesinin gizil sayfalarında kalan ve günümüze kadar ihmal edilmiş bulunan Rusya, Çin ve Hindistan gibi Batı dışı toplumlara dair yazılarını karşımıza çıkarmaktadır. Esasen çalışmamızı bu doğrultuda yönlendirerek, Marx'ın Batı dışı toplumlara ilişkin olarak özellikle etnisite ve ulusallık ekletliğinde geliştirmiş olduğu çıkarımları açıklamaya çalışacağız. Farklı bir okumayı gerektiren bu yolculuk, ünlü düşünürün kapitalist sermaye eleştirisinin sınıf, etnisite ve ırk kesişimselliğindeki diyalektik analizlerini serimleyerek, sömürgecilik ve devrim ekletliğinde ulus ve ulusallığa dair girişmiş olduğu sorgulamaları

¹ Louis Althusser, "From Capital to Marx's Philosophy", Reading Capital, ed. Louis Althusser et al., (London-NewYork: Institut Français, 2015), 20.

ortaya koymaya çalışacaktır. Marx'ın etnik ve ulusal kimlikle ilişkilendirdiği bu anlamlandırmalar, özellikle sınıf terminolojisinde genişçe yer verdiği “yanlış bilinç” örüntüsüyle özümmlenecektir. Bunun yanısıra Marx'ın tartışmasının temel vurgusunu oluşturan ve çoğunlukla Feuerbach'ın terminolojisiyle yoğrulan yabancılaşma olgusu da, etnik ve ulusal veriler eşliğinde yorumlanarak, anlatımsal çözümlenmelerle yeniden değerlendirilmeye çalışılacaktır. Amacımız yirmi birinci yüzyılda Marx'ı okurken, onun Batılı kapitalist toplumlar yanında Batı dışı toplumlara da ontolojisinde yer açan ve bunları sınıf olgusuyla özümmlenerek, etnisite, ırk ve ulus diyalektiğinde derin çözümlenmelerle buluşturan küresel kuramcı yönünün görülmesini sağlamaktır.

I. GENEL OLARAK

Marx'ın ulus, ırk, etnisite ve Batı dışı toplumlara dair geliştirmiş olduğu diyalektik tasarımların bazıları, etnik merkezçiliği merkeze alan tek yönlü doğrusal bir görüme sergilese de², bunların bütününde gördüğümüz genel seyir çok doğrultulu bir yönde ilerlemektedir³. Marx'ın kuramsal düşünce birikiminin merkezinde kuşkusuz ekonomik politığın eleştirisi yer almaktadır. Ancak bu, onun tüm kesişimsellikleri görmezden gelerek, düşüncesinde tek odaklı bir kurgusalığa yönelmiş olduğu anlamına gelmemektedir⁴. Zira

² Marx'ın sorunlu bir doğrusal bakış açısıyla kaleme aldığı yazılar, başta Edward Said olmak üzere birçok postmodern düşünür tarafından sömürgeci mantıkla eşdeğer nitelikte bulunan ötekileştirici Oryantalist düşüncenin bir biçimi olarak eleştirilmiştir. Örnek olarak bkz. Edward Said, *Orientalism* (New York: Pantheon Books:Vintage, 1978), 154. Bunun dışında Schumpeter'in Komünist Manifesto'nun Marx'ın bilimsel çalışmalarındaki konumuna dair geliştirmiş olduğu eleştirel değerlendirmeler için bkz. Joseph Schumpeter, “The Communist Manifesto in Sociology and Economics”, *Journal of Political Economy* 57, no. 3 (1949), 199-202.

³ Kevin B. Anderson, “Not Just Capital and Class: Marx on Non – Western Societies, Nationalism and Ethnicity”, *Socialism and Democracy* 24, no. 3(2010): 8; Kevin B. Anderson, *Marx Sınırlarda: Etnisite, Ulus, Ulusçuluk ve Batı Dışı Toplumlara*, çev. Deniz Gedizlioğlu, (İstanbul: Yordam Kitap, 2018), 358; Marx'ın kuramsal düşüncesinin tek yönlü seyri ile çok yönlü ilerleyişine dair tartışmalar için bkz. Joseph Schiebel, “National – Liberation Movements, Historical Materialism and Soviet Philosophy”, *Studies in Soviet Thought* 6, no. 2 (1966): 105- 123.

⁴ Bunun tam aksi yönünde görüşler geliştiren düşünürler, “etnik” ve “ırk” olgularının Marx'ın düşüncesinin en zayıf kaldığı alanlardan birisi olduğu söylemektedirler. Örneğin Guibernau, Marx'ın esas analiz alanının egemen sınıfın üretim araçları üzerindeki hakimiyeti ve buna bağlı üretim ilişkileri olduğunu, bu nedenle de “etnik kimlik” ve “ulus” olgularını temel alan açılımlardan bilinçli olarak kaçındığını ifade etmektedir. Montserrat Guibernau, “Marx and Durkheim on Nationalism”, *Rethinking Nationalism and Ethnicity*, ed. Hans-Rudolf Wicker (Oxford: Berg, 1997), 78. Aynı şekilde Glazer ve Moynihan, Marx ve ondan sonra gelen

olgunlaşmış haliyle Marx'ın toplumsal teorisinin temeline yerleşen bütünlük kavrayışı, yalnızca özgüllüğe ve farklılığa yer açmakla kalmamakta, aynı zamanda bu farklı olguları (ırk, etnisite ve ulus) bütünlüğün belirleyicisi olarak konumlandırılan niteliği de haiz bulunmaktadır⁵. Özellikle Marx'ın kapitalizm ve sömürgeciliğin diyalektik çözümlemesiyle çerçevlendirdiği, Hindistan'dan Rusya'ya, Cezayir'den Çin'e kadar uzanan Batı dışı toplumlara dair analizleri ile ulusal kurtuluş ve devrimin kesişimsellik bağıntılarında olgunlaşan Polonya ve İrlanda yazıları, bu niteliği imgeleyen kuramsal bir tasarım oluşturmaktadır. Mamafih Marx, sermayenin küresel düzlemde her şeyi değiştirerek ilerleyişini çözümlerken, soyut evrensellikten uzak bir biçimde kapitalizmin farklı biçimlerini teker teker ele almaya özen göstermiş ve özgül bir çerçeve oluşturmaya çaba sarf etmiştir. Bu bağlamda çalışmamız, Marx'ın çizdiği ve yoğun bir biçimde etnisite, ırk, ulus olgularıyla renklendirdiği kuramsal tablonun resmedilmesine ayrılmış bulunmaktadır. Çalışmanın merkezinde yer alan izlekler, esasen Marx'ın ortaya koyduğu kuramsal külliyyatın sanıldığı gibi aksine *ad hoc* karakterli *ikincil* yaklaşımlardan ibaret olmadığını göstermeye çalışmaktadır⁶. Ancak ünlü düşünürün kuramsal çıkarımlarının birçoğunun, sınıf, ırk, etnisite ve ulusallık kesişimselliğinde kapsamlı analizler içermesi, bizi iki ayrı başlık altında incelememizi sürdürmeye yönlendirmektedir. Bu bağlamda çalışmamız, muazzam kuramsal birikim içerisinde şu iki ana izlek takip edilerek yürütülecektir:

Marksistlerin geçmişte kalan artıklar olarak gördükleri etnik bağlılıkları, önemsizleştirerek bilinçli bir şekilde analizlerinin merkezine yerleştirmediklerini belirtmektedir. Nathan Glazer ve Daniel P. Moynihan, "Introduction", *Ethnicity: Theory and Experience*, ed. Nathan Glazer ve Daniel P. Moynihan (Cambridge-Massachusetts: Harvard University Press, 1975), 7.

⁵ Anderson, *Marx Sınırlarda...*, s. 369. Martin'e göre onun milliyetçilik üzerine düşüncelerini içeren külliyyat, Lenin'in devrimci stratejisinin gelişiminde önemli bir kaynak teşkil ettiği gibi Bolşevik'in ulusal politikasının şekillenmesinde de önemli bir yere sahip olmuştur. Neil A. Martin, "Marxism, Nationalism and Russia", *Journal of the History of Ideas* 29, no. 2 (1968), 231.

⁶ John Solomos ve Les Back, Marx'taki analizlerin, kapitalist ilişkilerin gelişiminde "etnisite" olgusunun rolü hakkında çok az sayıda tarihsel ve teorik yansımalar içerdiğini belirtmektedirler. Örneğin Marx ve Engel'in Amerika'daki siyah işçilerin sömürülmesini ve İngiltere'deki İrlandalı işçilerin durumlarını temel aldıkları yazılarda "ırk" olgusunun ekonomik süreçlerdeki rolüne ilişkin atıflarda bulunmuş olmalarına rağmen, bunların "ırk" ve kapitalist süreç hakkında teoriksel bir açılıma sahip olmadığını iddia etmektedirler. John Solomos and Les Back, "Marxism, Racism and Ethnicity", *American Behavioral Scientist* 38, no. 3 (1995), 407.

1) Marx'ın Hindistan'dan Rusya'ya, Cezayir'den Çin'e kadar uzanan kapsamlı incelemelerini içeren Batı dışı toplumlara dair analizleri ve bu toplumların kapitalizm ve sömürgecilikle ilişkisel dönüşümlerini konu alan kuramsal açıklamaları.

2) Marx'ın dışlanmış ulus ve etnik grupların kurtuluş mücadelesini ve bunların işçi hareketlerine yansımaları konu alan yazıları.

II. MODERNİTENİN OLUMSALLIĞINDA SÖMÜRGEÇİLİĞİN ULUS – ETNİSİTE EKLEKTİĞİNDE OLUMSUZLANMASI

Marx'ın analiz odağı olan kapitalist üretim biçimi ve onun şekillendirdiği modern düzen, belli bir zamanda dünyayı etkisi altına alan modernleşme sürecinin inşa ettiği ve dolayımıldığı bir uğrağı temsil etmektedir⁷. Değişim rüzgarıyla birlikte, arkasına aldığı eski ve saygın tasarı ve kanaatlerle önüne çıkan bütün yerleşik, donuklaşmış ilişkileri bir girdap gibi içine çeken kapitalist modernleşme, Marx'ın doğrusal niteliği haiz anlatımlarında etnik merkeziliğe doğru kayan vurgulamalarla bütünleşerek, kendini kavramsal bir imlemin ifadesinde bulmaktadır: “Bütün üretim araçlarında hızlı bir iyileşme sağlayarak, yeni dünyanın yeni siyasi birimi olarak ulusları modern uygarlığın içine çekiyor. Onları, burjuva üretim tarzını benimsemeye mecbur ederek, kendi imgesine göre yarattığı dünyanın parçası olmaya zorluyor. Kırsal kentlere bağımlı hale getirdiği gibi, barbar ve yarı- barbar ülkeleri de uygar ülkelere, yerel toplulukları burjuva uluslara, Doğu'yu Batı'ya bağımlı hale getiriyor”⁸. Komünist Manifesto'nun giriş kısmına ait olan ve kapitalist modernleşmenin olumsuzluğunun baş döndürücü potesini çizen bu satırlar, ilerleme fikri ile birlikte uygarlık nimetlerinin tüm dünyaya ulaşacağını varsayarak, tarihin bu yeni uğrağını alkışlar eşliğinde karşılamaktadır⁹. Bu yeni dönemin hâkim sınıfı olan burjuvazi ise uygarlık kisvesi altında çıkara dayalı tekil ilişkilerin salgılandığı *Gesellschaft*ların (cemiyet) iktidar gücü olarak sahneye çıkmaktadır. “Mısır'ın piramitlerinden, Roma'nın su kemerlerinden ve Gotik katedrallerden kat kat üstün harikalar yaratmış” olan bu yeni sınıf, dinamik yapılarla Ortaçağın miskinliğini dağıtarak, “daha önceki kuşakların hepsinden daha büyük ve daha görkemli üretici güçler” oluşturmaktadır¹⁰.

⁷ Ahmet Çiğdem, *Bir İmkân Olarak Modernite*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 1997), 100.

⁸ Karl Marx and Friedrich Engels, “Manifesto of the Communist Party”, Marx and Engels Collected Works 6, 488.

⁹ Schumpeter, “The Communist...”, s.209-210; Martin, “Marxism...”, s. 233.

¹⁰ Marx ve Engels, “Manifesto of...”, s. 487, 489.

Marx ve Engels'in olumsal dokunuşlarla çizdiği bu gelişimin seyri, ilerleyen kısımlarda emeğin isyanını haykıran diyalektik sapmalarla, yerini modern üretimin yabancılaştırıcı ve sömürüyü açığa çıkaran olumsuzluklarına bırakmaktadır¹¹. Ancak kapitalist gelişimin çatışıklar zincirini eleştirel bir dille işleyen bu anlatılar, Batı sömürgeciliğinin Asya üzerindeki etkisini betimlemeye gelince anlaşılabilir bir biçimde kesintiye uğramaktadır. Bunun, Batı dışı toplumların modernleşmeyle birlikte geçmişin kaderine teslim edilecek kalıntılar olarak görülmesinden ileri geldiği dillendirilebilir. Ancak Anderson'a göre bunun temelinde Batı dışı toplumlar için formüle edilen doğrusal gelişim izleğinin gizli etkisi yer almaktadır¹². Bu ise esasen Marx'ın dünya görüşündeki örtük boşluklardan kaynaklanmaktadır. Ancak 1849'tan itibaren Marx'ın entelektüel ilgisinin Hindistan, Endonezya, Çin ve Rusya gibi Batı dışı toplumlara kaymasıyla birlikte bu örtük boşlukların diyalektik kırılmalar eşliğinde örülmeye başlandığı ve bu temelde de ekonomi politiğin eleştirisinde yeni düşünsel alanların aralandığı görülmektedir. Özellikle Marx'ın bu dönemde New York Tribune gazetesi için geliştirmiş olduğu analizlerin, Manifesto'da resmettiği sömürgecilik potresinin değişiminde etkili olduğunu söylememiz mümkündür.

Mamafih, etnisite-ulusallık olgularıyla bezenmiş derinlikli analizlere yer veren 1853 Hindistan yazıları da, sömürgeciliğe ve onun etkilerine dair eklektik eğilimi yansıması açısından önemli bir yere sahip bulunmaktadır. Bu yazıların çıkış noktası, esasen İngiliz Doğu Hindistan Şirketi'nin süregelen uygulamalarının, sömürge topraklarında yol açtığı tahribatlara yönelik güncel siyasette gelişen tartışmalara dair açımdır. Bu düzlem üzerinden Marx, sömürgeciliğin uygarlık kisvesi altında meşrulaştırıcı olumsuzluğunu tartışmaya açarak, İngiltere'nin Hindistan'da uyguladığı politikaların baskı ve korku temelinde değişen çehresini gözler önüne sermektedir. Buna göre Büyük Britanya, modernitenin yaratımı olan "buharlı makineler ve rekabete dayalı serbest ticaret"¹³ yoluyla Hindistan'da büyük bir yıkıma sebebiyet vermiş ve "pamuğun ana vatanını pamuğa boğmuştur"¹⁴. Bunun yanı sıra "kamu hizmetleri geliştirme" sorumluluğunu tamamen ihmal ederek, serbest rekabet ilkesinin etkisiyle geleneksel yöntemlere dayalı tarım sektörünün zayıflamasına yol açmıştır¹⁵. Farklı tasvirlerle bu alt üst oluşları

¹¹ Anderson, Marx Sınırlarda..., s. 42-43; Anderson, "Not Just Capital...", s. 9.

¹² Anderson, Marx Sınırlarda..., s. 43.

¹³ Karl Marx, "The British Rule in India", Marx and Engels Collected Works 12, 131.

¹⁴ Ibid, s. 128.

¹⁵ Ibid, s. 127.

anlamlandırmaya çalışan Marx, yazının ilerleyen kısımlarında diyalektik bir yönelim sergileyerek, Manifesto’da coşkusuna kapıldığı “kapitalist modernleşmenin, sömürge ülkelerinde bir ayna imge yaratacağı” savunusuna yeniden sarılmaktadır¹⁶. Buna göre diğer batı dışı toplumlar gibi Hindistan da, modernleşmeyle birlikte sürüklendiği kapitalist sistemin değişim girdabına daha fazla direnemeyecek ve kaçınılmaz bir biçimde uygarlaşmanın teslim ettiği yazgısına razı olacaktır¹⁷. Bu çerçeveden hareketle Marx, etnik merkeziliği merkeze alan vurgularla Britanya’nın “yüksek” uygarlığının “daha aşağı”da bulunan Hindistan’a toplumsal bir dönüşüm getireceğini ileri sürmektedir¹⁸. Marx’a göre ‘üstün’lüğü temsil eden İngilizler, kendilerinden önce Hindistan’ı fetheden ‘diğer üstün uygarlıklar’ gibi doğu despotizmin kırılmayan değişmezliğine teslim olmayıp, sömürge ilan edilen bu topraklara medeniyeti getirecektir¹⁹. Esasen bu, “tarihin ebedi ve ezeli bir yasası”nı teşkil etmektedir²⁰.

Anderson, Marx’ın Avrupa-merkezci bir doğrusallığı resmeden bu formülasyonlarının gerisinde Hegel’in Tarih Felsefesi’den izdüşümler bulunduğunu iddia etmektedir²¹. Anderson’a göre Hegel’in “Hindistan’ı durağan ve sabit kalmış” tarihsiz bir toplum olarak tasvir etmesi ve teleolojik bir tutumla Hindistan gibi tüm Asyalı İmparatorlukların kaderinin Avrupalılara tabi olmaktan geçtiğini savunması, Marx’ın titizlikle çizmiş olduğu Hindistan portresinin de ana hatlarını oluşturmaktadır²². Ancak etnik merkeziliğin her açıdan örüntüsünü resmeden bu portre, ilerleyen zamanda gelişen diyalektik kırılmalarla birlikte farklı bir çehreye kavuşmuştur²³.

¹⁶ Bipan Chandra, “Karl Marx, His Theories of Asian Societies, and Colonial Rule”, Review 5, no. 1 (1981), 39.

¹⁷ Marx, “The British Rule in India”, s. 132.

¹⁸ Ibid, s. 132.

¹⁹ Karl Marx, “The Future Results of British Rule in India”, Marx and Engels Collected Works 12, 218.

²⁰ Ibid, s. 218.

²¹ Anderson, Marx Sınırlarda..., s. 48; Anderson, “Not Just Capital...”, s.9. Avineri de Hegel’in politik felsefesiyle Marx’ın düşüncesi arasında derin bağlantılar kurarak, farklı çözümler eşliğinde çok yönlü bir Marx portresi çizmektedir. Buna dair bkz. Avineri Shlomo, The Social and Political Thought of Karl Marx (Cambridge: Cambridge University Press, 1968), 8-40.

²² Friedrich Hegel, The Philosophy of History (Canada: Batoche Books, 2001), 156- 160.

²³ Literatür içerisinde birçok araştırmacı, savunumuzun aksine bu sapmanın Marx’ın Batı dışı toplumlara dair düşüncesinde bir kırılma yaratmadığını, özellikle Hindistan yazılarında genel olarak benimsediği yaklaşımın Avrupa merkezci bir seyirde ilerlemeye devam ettiğini dile getirmektedir. Örneğin Said, Marx’ın yazılarında İngiliz sömürge yönetiminin fethettiği Asya toprakları üzerinde neden olduğu tahribatı betimlerken bile, ileride Britanya tarafından

Nitekim Marx, ilk kez ‘Hindistan’da İngiliz Egemenliğinin Gelecekteki Sonuçları’ isimli yazısında “burjuva uygarlığına özgü barbarlığa” dikkat çekerek, “toplumsal kurtuluş” hareketinin kaçınılmazlığından bahsetmeye başlamıştır²⁴. Düşüncesinde gelişen bu kırılma, gelinen aşamada etnik merkezci bir formülle temellendirmiş olduğu üstün - aşağı uygarlıklar ayrımını bulanıklık hale getirerek, Komünist Manifesto’nun Batı dışı toplumlara dair çizmiş olduğu doğrusalcı ilerleme denklemini alt üst etmiştir. Buna bağlı olarak Marx, kapitalist modernleşmenin ve küresel düzlemde gelişen sömürgeci fetihlerin, Çin setlerini yerle bir etmeyi sürdürse de, artık Batı dışı toplumların boyunduruk yerine özgürlüğü tercih edeceğini, bunun için de ulusal kurtuluş ateşini yakmaktan asla geri durmayacağını tahayyül etmeye başlamıştır²⁵. Nitekim ilerleyen zamanda kapitalist sermayeye karşı “Doğu despotizmi”ni yeni direniş odağı olarak görmeye başlamasıyla birlikte bu öngörüsü yerini daha güçlü vurgularla keskin düşüncelere bırakmıştır. Özellikle Endonezya üzerine yapmış olduğu araştırmalarda geleneksel komünal birimlerin despotik yapısına rağmen cemaat üyelerinin hegemonya karşısında gözü pek ve dik başlı duruş sergilemelerini tespit etmesi, Doğu komünü hakkında ayırık düşünsel sorgulamalar geliştirmesinde etkili olmuştur.

Ünlü düşünürün sömürgeciliğe karşı en keskin duruşu, Çin’de hükümdara karşı köylülerin ayaklanmasıyla başlayan ve belirli bir süre sonra geniş katılımlı bir kitle hareketine dönüşerek, ülke genelinde siyasi bir krize yol açan Taiping İsyanı konusunda belirginleşmiştir. Söz konusu yazılarında Marx, Avrupa halkının gerçekleştireceği bir sonraki özgürlük hareketinin, Çin’in siyasi ve toplumsal sistemindeki şiddetli krizlerin yarattığı tepkimelerden ileri geleceğini iddia etmektedir²⁶. Hegel’in kurgusal felsefesinden alıntılındırdığı ve “zıt kutupların birbirine tesir etmesi” esasına dayandırdığı bu diyalektik düşüncesinde Marx, kapitalist dünya ekonomisinin bağımlı hale getirdiği Çin’de ekonomik bir buhranın belirmesi durumunda, Avrupa’yı büyük bir kriz dalgasının vuracağına inanmaktadır. Bu bağlamda da “İngiliz, Fransız ve Amerikalıların buharlı savaş gemileriyle Şanghay, Nanking ve Büyük Çin Kanalı’nın ağzına düzen taşırken, Çin’in Batılı dünyaya kargaşa yayışını izleme”nin hayli ilginç olacağını dile

fitili ateşlenecek gerçek bir toplumsal devrim fikrine vurgu yapmaktan imtina etmediğini belirtmektedir. Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Said, *Orientalism*, s. 153-156.

²⁴ Ibid, s. 221.

²⁵ Anderson, *Marx Sınırlarda*, s.62-63; Anderson, “Not Just Capital...”, s. 8-9.

²⁶ Karl Marx, “Revolution in China and in Europe”, *Marx and Engels Collected Works* 12, 93.

getirmektedir²⁷. Anderson'a göre Marx'ın bu noktada Batılı sömürgecilere karşı 'düzen tacirleri' vurgusuyla farklı bir nitelendirmeye başvurması, Komünist Manifesto'nun Avrupa merkezci yapısında diyalektik bir kopuşun yaşanmaya başladığının açık bir göstergesini teşkil etmektedir²⁸. Mamafih ilerleyen zamanda bu sapma, Afyon savaşlarında yaşananlar karşısında İngilizleri "barbar" olarak nitelendirmesiyle birlikte köklü bir kırılmaya dönüşmüştür²⁹. Bu dönemde kararlı bir biçimde sömürgeciliğin karşısında düşünceler ortaya koymaya başlayan Marx, kapitalist sistemin dönüştürücü etkisi altında modern olmaya zorlanan Çin'in, Afyon savaşının biriktirdiği kin ve nefret duygularının hükmünde İngilizlerin baskı ve zulmüne karşı yeni bir kurtuluş mücadelesine girişeceğini savunmaktadır. Engels, bu gelişmeye bağlı olarak İngilizlerin, Çin'de beklenmedik bir tepkime ile karşı karşıya kalacağını ve "kendilerine karşı ulusal bir savaşın" yükselişini şaşkınlıkla izleyeceklerini iddia etmektedir³⁰. Engels'e göre "Eski Çin'in ölüm saatinin hızla yaklaştığını" düşündüren bu gelişme, Asya'da yeni bir çağın başlangıcını getirecektir³¹. Nitekim, Engels'in bu vurgusu sonrasında Asya'nın bir diğer bölgesi olan Hindistan'da ırk, ulus ve dinsel başkaldırı şeklinde gelişen isyanlar, ulusal kurtuluş mücadelesine dönüşerek, bölgede yeni başlangıçların fitilini ateşlemiştir. Marx'ın aktarımında bu ulusal ateşin bütün bölgeyi sarması, tahakkümün uyandırdığı nefret küllerinin tutuşarak, kurtuluşun sömürgeci dayatmaya karşı tek seçenek olarak belirmesiyle mümkün hale gelmiştir³².

Öte yandan 1857-1859 yılları arasında odaklanmış olduğu analizlerde Marx, kapitalist sistemin sömürge topraklarındaki ilerleyişi çerçevesinde eleştirel sorgulamalar geliştirerek, sömürge aygıtının içeriğindeki derin çelişkileri açığa çıkarma noktasında daha keskin düşünceler üretmiştir. Bu

²⁷ Ibid, s. 98.

²⁸ Anderson, Marx Sınırlarda, s. 72.

²⁹ Bu yönde bkz. Karl Marx, "English Atrocities in China", Marx and Engels Collected Works 15, 234-235.

³⁰ Friedrich Engels, "Persia—China", Marx and Engels Collected Works 15, 282.

³¹ Ibid, s. 282.

³² 14 Ağustos 1857'de kaleme aldığı makalesinde bu ateşin tüm Hindistan'ı etkisi altına almasının askeri etmenlerden kaynaklanan bir durum olmadığını; zira İngiltere'nin "askeri bir başkaldırı olarak nitelendirdiği durumun ulusal bir ayaklanmadan" başka bir şey olmadığını ifade etmektedir. Karl Marx, "Indian News", Marx and Engels Collected Works 15, 316. Yine 16 Eylül'de yazmış olduğu bir diğer yazısında isyancıların sergilediği vahşetten söz ederken, bunların yürütülen tahakküme karşı yoğunlaşmış bir refleksin etkisi olarak gelişen "ulus, ırk ve dinsel başkaldırı savaşlarının" ifadesi olduğunu belirtmektedir. Karl Marx, "The Indian Revolt", Marx and Engels Collected Works 15, 353.

çelişkileri “insanın tarihinde bedel ödetmeye benzer bir şey vardır; bu tarihsel cezalandırmanın bir kuralı da, bedel ödetme aracının, suçun kurbanı değil, faili tarafından kullanılmasıdır” ifadeleriyle anlamlandıran Marx, geçmiş zamanda Fransa’da krala indirilen ilk darbenin köylülerden değil, soylulardan geldiğini anımsatarak, Hindistan’daki direnişin gelişiminde de benzer bir diyalektik açınının yaşanacağını ileri sürmektedir³³. Nitekim ilerleyen günlerde patlak veren direniş hareketi, tam da ünlü düşünürün tasvir ettiği gibi sömürü altında “ışkenceye uğramış, onuru incitilmiş, soyulup soğana çevrilmiş olan Ryot’lardan değil, zırhlar giydirilmiş, yedirilip içirilmiş, şımartılmış ve el üstünde tutulmuş Sepoy’lardan” kaynaklanan isyanlarla alevlenmiş ve Hindistan’da ulusal mücadelenin gelişimini temellendirmiştir³⁴. Dolayısıyla bizzat “sömürgeciliğin gelişimi, kendi mezar kazıcılarını” yaratmış oldu³⁵. Ancak bunun da ötesinde Doğu’da fitili ateşlenen bu direniş, baskıya karşı direnme anlamında Batı’lı devrimcilere büyük bir ilham vererek, sınıf-ulusallık alışımında yeni dinamikleri tetiklemiştir. Bu bağlamda Marx, 1858’de Engels’e yazdığı mektupta, alevlenen direniş ateşi karşısında hayli etkilendiğini dile getirerek, Hindistan’daki Sepoy savaşçılarını Batılı devrimci hareketin “en büyük müttefiki” olarak ilan etmiştir³⁶.

III. ULUSAL KURTULUŞ - DEVRİM EKLEKTİĞİNDE MARX’IN RUSYA VE POLONYA YAZILARI

Marx’ın siyasi yazılarında ‘Batı dışı toplumlar’ olarak inceleme alanına dahil ettiği topluluklar arasında, özellikle Rusya ve Polonya farklı bir yere sahip bulunmaktadır. Bilhassa Rusya, yaşamının büyük bir bölümünde yürütmüş olduğu analizlerin odak noktasını teşkil etmiştir. Mamafih bunun temellenmesinde Rusya’nın 19. yüzyılda tüm kıtayı tesiri altına alan devrim dalgasının karşısında, Avrupa’da gittikçe güçlenen muhafazakâr kesimin en kuvvetli temsilcisi olarak yükselişinin etkisi bulunmaktadır. Nitekim söz konusu dönemde Marx, Rusya ve Türkiye üzerine kaleme aldığı yazılarında, Avrupalı devrimci hareketin karşısında yer alan Çar rejiminden “her türlü ilerlemenin en büyük düşmanı, gericiliğin en güçlü kalesi” olarak söz etmektedir³⁷. Keza Engels de, 1853 yılında Tribune makalesinde, Rusya

³³ Ibid, s.353.

³⁴ Ibid, s. 353.

³⁵ Anderson, Marx Sınırlarda..., s. 85.

³⁶ Karl Marx and Frederick Engels, Karl Marx and Friedrich Engels Letters (1856- 1859), Marx and Engels Collected Works 40, 249.

³⁷ Anderson, Marx Sınırlarda..., s. 89.

karşıtlığını somutlaştıran tümcelerle benzer bir anlatım içerisinde bulunmaktadır. Engels'e göre esasen "Rusya kesin olarak fetihçi bir ulustur; büyük 1789 dalgalanması heybetli bir hasmı güçlü bir biçimde harekete geçirinceye kadar da, bütün bir yüzyıl boyunca, bu böyle kalmıştır. Burada kastımız, demokratik fikirlerin ve insanın özgürlüğe duyduğu doğal susuzluğun patlayan gücü olan Avrupa Devrimi'dir. O dönemden beri Kıta Avrupası'nda esas olarak iki güç vardır: Rusya ile Mutlakiyetçilik, Devrim ile Demokrasi"³⁸. Bu bağlamda Engels, Batı'da yeniden alevlenecek olan "demokratik devrim" in Avrupa'nın "uzun bir süre sessiz ve içine kapanık duran" gizil yönünden başka bir şey olmadığını iddia etmektedir³⁹. Bu temelde demokrasi kılıcını kuşanan devrim, ticari kriz ve kıtlık nedeniyle yeniden şaha kalkacak ve Avrupa'nın 'Büyük' güçlerinin üzerinde üstünlüğünü ilan edecektir. Engels'e göre "capcanlı ve gençlik dolu bu yeni unsurun eklenmesi, güç dengesine dair tüm hesapları altüst edecek, tıpkı 1792'den 1800'e kadar olduğu gibi, eski Avrupa güçleri ile onların Generallerinin yaptığı planları boşa çıkaracaktır"⁴⁰. Mamafih "eşitlik" ve "özgürlük" için yeniden alevlenecek bu devrim kılıcını, önüne kattığı kitlelerle birlikte birçok altüst oluşa imza atacağı gibi uluslar sahnesinde de birçok yok oluşun fitilini ateşleyecektir. Bu son vuruş, şahlanan devrim tutkusunu bastırmaya çalışan halklara yönelik olup, demokrasi adına gericiliğin kökünü kazmaya adanmış bulunmaktadır. Bu bağlamda temellendirilen "gericilik" olgusu, Rusya ile örtüşmüş olmakla birlikte devrimci tutkuyu taşımayan öteki ulus ve halkları da kapsayacak şekilde formüle edilmiştir. Engels'in "tarihsiz" halklar olarak nitelendirdiği bu öteki topluluklar, kaderlerine yazılan son yazgının gerçekleşmesiyle birlikte dünya uluslar liginden silinip gideceklerdir⁴¹.

Engels'in etnik – merkezilik yaklaşımıyla temellendirdiği bu düşüncesine Marx'ın ne derece katıldığını söylemek güç olsa da, 1850'lerde yazmış olduğu Rusya ile ilintili yazılarında etnik ayrımcılığa kayan bir dil kullanmayı tercih etmesi, ünlü düşünürün de benzer bir yönelimde olduğunu akla getirmektedir⁴². Ancak salt bu yazılar üzerinden Marx'a dair genel bir

³⁸ Friedrich Engels, "The Real Issue In Turkey", Marx and Engels Collected Works 12, 17.

³⁹ Friedrich Engels, "The European War", Marx and Engels Collected Works 12, 557.

⁴⁰ Ibid, s. 557-558.

⁴¹ Engels'e göre Orta ve Güney Avrupa'nın Almanlar, Lehler ve Macarlar haricinde kalan "irili ufaklı bütün halklar kopan devrimci fırtına sonrası yok olmaya yazgılı olduklarından, bunlar artık karşıdevrimcidirler". Friedrich Engels, "The Magyar Struggle", Marx and Engels Collected Works 8, 230.

⁴² Bu sonuca ulaşmamızda Marx'ın 1856 yılında kaleme almış olduğu "On Sekizinci Yüzyıl Gizli Diploması Tarihinin Gün Yüzüne Çıkan Gerçekleri" isimli makalesinin büyük katkısı

değerlendirme yapmanın hatalı olacağını düşünmekteyiz. Zira Rusya'yı etkisi altına almaya başlayan muhalif devrimci rüzgarın, ilerleyen zamanda ünlü düşünürün düşüncesinde diyalektik sapmalar yarattığını görmekteyiz. Bu değişimin fitilinin ise 1858 yılında serflerin özgürleştirilmesine yönelik tartışmalar temelinde ateşlenmiş olduğunu söyleyebiliriz⁴³. Nitekim bu dönemde Marx, Rusya içerisinde yaşanan çalkalanmaların devrimci harekete dönüşebileceğini tahayyül ederek, *Tribune* makalesinde şu tespitlerde bulunmaktadır: “On yıl önce devrimci eğilimi çok kuvvetli bir şekilde zapturapt altına alan, bir büyük güç daha var. Kastımız Rusya. Bu kez kendi ayakları altında yanıcı madde birikmiş durumda ve Batı'dan gelecek güçlü bir patlama bunu aniden tutuşturabilir”⁴⁴. Bu noktada Marx'ın daha önce savunduğu Rusya ile ilintili düşüncelerinden uzaklaşarak devrim olasılığına vurgulama yapması, düşüncesindeki seyrin ilerleyişinde diyalektik bir kırılma olarak kabul edilebilir. Ancak devrimci ateşin kendi içinde beliren ulusal kıvılcımdan alevlenmeyeceğini, aksine Batı'dan gelecek bir kor parçasıyla yanmaya başlayacağını dile getirmesi, hala daha eski düşüncesinin farklı açınımlar üzerinden varlığını sürdürdüğünü göstermektedir. Yine de Rusya ile devrim olgusunu ilk kez bir araya getirmesi, Marx'ın Batı dışı toplumlara dair düşüncesinde çarpıcı bir gelişme olarak nitelendirilmektedir. Bununla birlikte devrim olasılığı noktasında Rus komünal yapıyı, geçmişten farklı olarak birlik ve mücadeleyi filizleyen devrimci bir direniş odağı olarak görmeye başlaması da, ontolojisinde yaşanan düşünsel kırılmaların seyrinin çizilmesinde önemli bir belirleme teşkil etmektedir⁴⁵. Burada Marx, Rusya'da devrimci mücadelenin, daha önce despotik olarak nitelendirdiği köy komünü içerisinde alevlenecek serf direnişiyle birlikte gelişeceğini tasvir etmekte; bunun da ötesinde dayatılmaya çalışılan yeni toprak sistemine karşı serflerin “birlik” altında harekete geçmesinin Rus tarihinde yeni bir dönemi aralayacağına

bulunmaktadır. Söz konusu siyasi yazılarda Marx, Rusya'nın şiddet ve korku üzerinden kurulmuş siyasi yapısını Moğol esaretinden arta kalan otokrasi mirasıyla ilişkilendirerek, modernleşme ataklarına rağmen despotik gelenekselliğin kırılmamasını geçmişin bu artıklarına bağlamaktadır. Bu anlatımların devamında Marx, ırk temelinde bir yaklaşım geliştirerek, Rus halkının kaderinin Slavlarla ortak olduğunu dile getirmektedir. Denizden uzaklaşma, Slavlar gibi Ruslarında davranışsal bir özelliğidir. Karl Marx, “Revelations of the Diplomatic History of the 18th”, Marx and Engels Collected Works 15, 88.

⁴³ Anderson, Marx Sınırlarda..., s. 101-102.

⁴⁴ Karl Marx, “Political Parties in England”, Marx and Engels Collected Works 15, 568.

⁴⁵ Serflerin özgürleşmesinin yeni bir komünal yönetim biçimi inşa edeceğini dile getiren Marx, bunun belirli bir zaman sonra geleneksel köy komününün altını oyacağını ileri sürmektedir. Karl Marx, “The Emancipation Question”, Marx and Engels Collected Works 16, 146.

inanmaktadır⁴⁶. Bu bağlamda Büyük Petro'nun yarattığı göstermelik taklit yerini hakiki ve umumi uygarlığa bırakacaktır⁴⁷.

Marx'ın ulusal kurtuluş – devrim diyalektiğinde açılmadığı Rusya ile ilintili çıkarımlarının haksızca bağımsızlığı gasp edilen Polonya hakkında savunduğu ve sürekli kalemiyle olgunlaştırdığı düşüncelerin etkisinde geliştiğini söylemek mümkündür. Marx için Polonya'yı desteklemek, tıpkı Rusya'ya muhalefet etmek gibi, demokratik ve devrimci mücadelenin muhafazakâr hasımlar karşısında yürüttüğü savaşımı yeniden sahneye çıkarmaktır⁴⁸. Anderson'a göre Lehlerin ulusal direncini serimlemek, Marx'ın “yaşamındaki en büyük siyasi tutkusu”nu teşkil etmektedir⁴⁹. Komünist Manifesto'nun baskıya hazırlandığı dönemde yapmış olduğu bir konuşmasında “Polonya'nın Polonya'da değil, İngiltere'de kurtarılması” gerektiğini vurgulaması⁵⁰, bu tutkusunun işçi mücadelesinin evrenselliği ile ulusal kurtuluş alışımında diyalektik bir görünge resmettiğini göstermektedir. Marx'ın bu konudaki düşüncesi, “Polonya'nın kurtuluşu için işaret fişeğini İngiltere'nin ateşleyeceği” ve dolayısıyla, Polonya'nın ancak “Batı'dan esen demokrasi rüzgarıyla birlikte özgürlüğüne kavuşacağı” yönünde belirginleşmektedir⁵¹. Bunun Komünist Manifesto'daki ayna imgesi, “Polonyalılar arasında tarım devrimini ulusal kurtuluşun koşulu yapan”; “1846'daki Krakow ayaklanmasını hayata geçiren” partinin açıkça desteklenmesi şeklinde tezahür etmektedir⁵². Mamafih bu satırların öncesinde Engels ile birlikte dillendirmiş oldukları “işçilerin vatanı yoktur” ve “ulusal bölünmeler ve halklar arasındaki karşıtlıklar... her geçen gün biraz daha yok oluyor”⁵³ ifadeleri, etnisite ve milliyetin yok oluş potresini çizdiğine dair yanlış yorumlamalara mahal vermişse de, ileri sürülen savların aksine, söz konusu anlatıların ulusal kurtuluş-etnisite alışımında yeni bir ontolojik açılım yarattığını söylememiz gerekmektedir. Zira Marx ve Engels, işçilerin milliyeti olamayacağını dile getirdikten sonra, Proletaryanın kurtuluşa giden yolda hakimiyeti ele geçirmesiyle birlikte ivedilikle ulusal birliğin sağlanması

⁴⁶ Ibid, s. 147.

⁴⁷ Ibid, s. 147.

⁴⁸ Anderson, Marx Sınırlarda..., s. 107; Anderson, “Not Just Capital...”, s.15.

⁴⁹ Anderson, Marx Sınırlarda..., s. 107; Anderson, “Not Just Capital...”, s.15.

⁵⁰ Karl Marx, “On Poland. Speeches at the International Meeting Held in London”, Marx and Engels Collected Works 6, 389.

⁵¹ Ibid, s.389.

⁵² Marx ve Engels, “Manifesto of...”, s.518.

⁵³ Ibid, s.502-503.

gerektiğinin de altını çizmektedirler⁵⁴. Bununla birlikte ulaşılabilecek “proletaryanın hakimiyeti”, “bir ulusun başka bir ulusu sömürmesinin” de önünü kesecektir⁵⁵.

İlerleyen zamanda ulusal mücadeleyi demokrasi kavgası ve ezilen sınıfın kurtuluşu üzerinden daha keskin tasvir etmeye başlayan Marx, bundan hareketle Krakow devriminin tüm Avrupa için önemli bir örnek teşkil edeceğini iddia etmektedir⁵⁶. Marx’a göre Polonya’nın özgürlüğe kavuşması, “Avrupa’daki tüm demokratlar için bir onur meselesi”dir⁵⁷. Zira ünlü düşünür, Polonya’ya verilecek desteği, “1789’dan bu yana gerçekleşen tüm devrimlerin yoğunluğunu ve ayakta kalma gücü”nü ölçebilecek bir “dış termometre” olarak görmekte ve buradan alevlenecek kurtuluş mücadelesinin demokrasi anlamında Batı’ya önemli bir etkiye sağlayacağını öngörmektedir⁵⁸. Marx’ın bu inancı, 1861 yılında gerçekleşen Varşova ayaklanmasıyla birlikte daha da güçlenerek, ilerleyen zamanda Doğu üzerinden Batı’ya doğru esecek bir devrim rüzgarının beklentisine dönüşmüştür⁵⁹. Polonya ayaklanmasının bastırılması sonrasında Rusya’nın Kafkasya’yı işgal etmesi, Marx için büyük bir hayal kırıklığı oluştursa da, akabinde vuku bulan olaylar silsilesi, sosyalist hareket açısından yeni bir çağın gelişinin sinyallerini vermiştir. Nitekim ilerleyen günlerde Polonya’nın kurtuluşu için birleşen emekçiler, etnik farklılıkların gölgesinde Avrupa’nın her köşesindeki emek kardeşliğini kozmopolit bir çatı altında bütünleştirmek için Uluslararası İşçi Birliği yani Birinci Enternasyonal’in temellerini atmıştır⁶⁰.

⁵⁴ Ibid, s.502-503.

⁵⁵ Ibid, s.502-503.

⁵⁶ Karl Marx and Friedrich Engels, “On the Polish Question”, Marx and Engels Collected Works 6, 549.

⁵⁷ Ibid, s. 549.

⁵⁸ Karl Marx, Karl Marx and Friedrich Engels Letters 1856- 1859, Marx and Engels Collected Works 40, 85.

⁵⁹ Ünlü düşünürün Engels’e Varşova ayaklanması sonrası yazmış olduğu mektup içerisinde bu beklentisini “Polonya meselesi hakkında ne düşünüyorsun? Şurası kesin ki, Avrupa’da devrim çağı yeniden açılmıştır. ...Bu kez umalım ki, lavlar Doğu’dan Batı’ya aksın” tümceleriyile anlamlandırdığını görmekteyiz. Karl Marx, Marx and Engels Letters (1860-1864), Marx and Engels Collected Works 41, 453.

⁶⁰ Ulusal kurtuluş – emek mücadelesini yeni bir eklektikte buluşturan Marx, gelişen dinamiklerin ışığında Avrupa’nın tümüne yayılmış işçi emekçilerin ortak bir çatı altında mücadele etmeleri gerektiğine inanmıştır. Ona göre bu, emekçi sınıfların genel kurtuluş mücadelelerinin önemli bir parçasını teşkil etmektedir. Karl Marx, “Inaugural Address of the Working Men's International”, Marx and Engels Collected Works 20, 13.

Marx'a göre haksız gasp ve işgallere karşı durmak, dolayısıyla da ulusal kurtuluş için savaşmak, çalışan sınıfların özgürlük mücadelesinin en önemli parçasını oluşturmaktadır⁶¹. Bundan dolayı Enternasyonal, aksi yönde görüşlerin var olmasına rağmen⁶² özgür ve demokratik bir Avrupa için bağımsız bir Polonya'nın inşasına inanmaktadır⁶³. Enternasyonal adına kaleme almış olduğu yazılarında sıklıkla bu amacı vurgulayan Marx, kapitalist gelişimin en üst seviyeye ulaştığı ülkelerde, demokrasi ve sınıf mücadelelerinin ezilen ulusların özgürlük savaşımını içine alacak şekilde kozmopolit bir niteliğe evrilmesi gerektiğini, aksi takdirde amaçsal olarak başarıya ulaşamayacağını ifade etmektedir⁶⁴. Enternasyonal içerisindeki muhalif kesimin yoğun eleştirisine rağmen bu savunusunu daha da keskinleştiren Marx, "1846'da bağımsız Polonya'nın son sığınağı olan Krakow'da patlak veren direnişin, sosyalist talepleri ilan eden ilk siyasi devrim" olduğunu ileri sürmektedir⁶⁵. Anderson'a göre Marx'ın bu çıkışının temelinde Rusya'da komünist bir devrim dalgasının, Avrupa'da daha geniş bir sosyalist dönüşümün gerçekleşmesi için bir başlangıç noktası oluşturabileceği öngörüsü yer almaktadır⁶⁶. Mamafih 1880'de Polonya hakkında yapmış olduğu bir konuşmasında Leh devrimcilerin ulusal kurtuluş mücadelesini överek, bu devrimci çabaların demokrasi için savaşan Rus emekçi kardeşlerinin eşsiz çabalarıyla birleşmesi umudunu dile getirmesi, Rusya'ya dair yargılarında diyalektik bir girdaba doğru sürüklendiğini göstermektedir⁶⁷. Zira artık resmettiği düşünsel tablo, 1848 yılında çizmiş olduğu portreden farklılaşarak, Rusya'yı devrimci dalgayı yönlendiren öncü bir özne olarak işlemektedir.

⁶¹ Ibid, s.13.

⁶² Proudhoncular olarak anılan muhalif kesim, "Polonya'nın bağımsızlığını" tamamen siyasi bir mesele olarak gördükleri için bununla meşgul olunmasına karşı idiler. Onlara göre Enternasyonal'in bu siyasi kavganın içine çekilmesi yanlıştır. Daha fazla bilgi için bkz. Anderson, Marx Sınırlarda..., s.129-134.

⁶³ Karl Marx, "A Correction", Marx and Engels Collected Works 20, 97.

⁶⁴ Anderson, Marx Sınırlarda, s. 128.

⁶⁵ Karl Marx and Friedrich Engels, "To The Meeting in Geneva Held To Commemorate the 50th Anniversary of the Polish Revolution of 1830", Marx and Engels Collected Works 24,344.

⁶⁶ Anderson, Marx Sınırlarda, s. 136.

⁶⁷ Marx and Engels, "To the Meeting ...", s.344-345.

IV. SINIF – ETNİSİTE DİYALEKTİĞİNDE DEVRİMİN KALDIRACI OLARAK İRLANDA

Komünist Manifesto içerisinde eski ile yenin çatışmasıyla birlikte Marx'ın açığa çıktığını betimlediği altüst oluşlar, esasen tarihsel bir kopuşu tezahür etmektedir⁶⁸. Yeni olanın eskiyi çözerek ilerleyişini sağlayan bu değişim çarkı, her şey gibi insan toplumunun da yapısal ilişkilerini sarmış; tarihsel kesitte yeni bir dönemin başlangıcını fitillemiştir. Bu noktada Gellner, toplumsalın yapısal dönüşümünden anlaşılması gerekenin insan türünü oluşturan unsurların ilişkilerindeki keskin değişim olduğunu ifade etmektedir. Buna göre tarihin oyun karakterleri, birbirlerine göre konumlarını yeniden yapılandırarak, yeni ile birlikte farklı görünümlere bürünmektedir⁶⁹. Söz konusu konum için ise iki aday belirginleşmektedir: Uluslar ve Sınıflar. Kuşkusuz Marx için odak noktası “sınıf” olgusudur⁷⁰. Zira Marx'a göre insanlık tarihi, sınıf mücadelelerinin hakim olduğu zamansal bir kesitten ibarettir. Mamafih diyalektiği merkeze alan bu anlatım, tarihsel değişimlerin toplumsal yapıda gelişen sınıflar arası çatışmalardan ileri geldiğini iddia etmektedir. Ancak etnisite, ulus, ırk gibi diğer sınıflandırmaları da, sınıf mücadelelerinin gelişiminde araçsal öneme sahip kaldıraçlar olarak işlevselleştirerek, birtakım kesişim alanlarının anahtar sorgulamaları haline getirmektedir⁷¹. Bu bağlamda Marx'ın, özellikle İrlanda hakkındaki analizleri, sınıf ve etnisite ilişkisine dair incelikli bir çözümleme geliştirmesi açısından ayrı bir öneme sahip bulunmaktadır⁷². Şüphesiz bunun belirmesinde 1870'li yıllarda kapitalist sermayenin en fazla gelişme göstermiş olduğu İngiltere'de, ücretli emeğin sömürülmesine karşı yükselen itirazların devrim olasılığını yeniden gündeme getirmesinin etkisi büyüktür⁷³. Bununla birlikte İngiltere'de

⁶⁸ Çiğdem, s.100.

⁶⁹ Ernest Gellner, Milliyetçiliğe Bakmak (İstanbul: İletişim Yayınları, 2013), 20.

⁷⁰ Sınıf olgusunun toplumsal cinsiyet, etnisite ve ırk olgularından farklı olarak ayrıcalıklı bir konuma sahip olması, Literatürde Marx'a yönlendirilen eleştirilerin kavşak noktasını oluşturmaktadır. Buna dair bkz. Edward McCaughan, “Race, Ethnicity, Nation and Class Within Theories of Structure and Agency”, Social Justice 20, no.1-2 (1998), 82-103; Solomos ve Back, s.407-408.

⁷¹ Anderson, bu kesişim alanlarının anlamlandırılmasıyla ortaya çıkan düşüncelerin, modern kapitalizme ilişkin büyük anlatının kuramsal elementlerini oluşturduğunu ifade etmektedir. Anderson, “Not Just Capital...”, s. 14.

⁷² Ronaldo Munck, İrlanda yazılarının ünlü düşünürlerin tarihsiz halklar temelinde geliştirmiş oldukları düşünceden uzaklaşma mahiyetinde bir dönüm noktası oluşturduğunu iddia etmektedir. Ronaldo Munck, “Marxism and Nationalism In The Era Of Globalization”, Capital&Class 34, no. 1 (2010), 46.

⁷³ Anderson, Marx Sınırlarda..., s. 188.

ücretli emeğin büyük bir kısmının İrlandalı işçilerden oluşması ve bu kesimin proletaryanın en alt tabakasına tekabül etmesi de, sınıf – etnisite alışımında Marx'ı diyalektik sorgulamalara yöneltmesi açısından etkili olmuştur.

Engels'den daha geç bir dönemde İrlanda hakkında yazılar yazmaya başlayan Marx, özellikle İngiliz hâkimiyetinde ilerleyen kapitalist modernleşmenin İrlanda üzerindeki alt üst edişlerini açıklayarak, bunun toplumsalın alt yığınlarında yaratacağı huzursuzluğun ulusal düzlemde kurtuluş mücadelesine dönüşebilme ihtimalini değerlendirmeye çalışmıştır. Marx'a göre Büyük Kıtık sonrası yaşanan alt üst oluşlarla birlikte geleneksel tarım sisteminin yerini İngiliz sistemine bırakması; küçük çaplı kiracılığın büyük çaplı kiracılığa dönüşmesi ve eski toprak sahiplerinin servete dayalı ayrıcalıklı konumlarını yitirmesi, Britanya ve İrlanda'da köklü bir sosyo-ekonomik dönüşümün gerçekleşmesini kaçınılmaz kılmıştır⁷⁴. Bu temelden hareketle ulusal kurtuluşun gerekliliğini savunan ünlü düşünür, mücadelenin dinamiği olarak gördüğü ve İrlanda toplumuna özgü olarak nitelendirdiği iç kırılmaları da göz önünde bulundurarak, etnisite-sınıf diyalektiğinde farklı alışım alanları yaratan yeni düşünsel sorgulamalar geliştirmiştir. Geline nokta Marx'ın ulaştığı bu çıkarımlar, alt - üst oluşların açığa çıkardığı sömürü ve yoksulluğu betimleyen modernizmden ziyade, esasen baskı ve ezilmişliği sindiremeyen toplumsalın kendi içerisindeki özgürlüğe potansiyelini salık veren bir anlayış temellendirmiştir⁷⁵.

İrlanda'nın zaman içerisinde sürüklenmiş olduğu durumu, sınıfsal bir analiz aracılığıyla özümleyen Marx, toplumsalın iç kırılmalarından közlenen emekçi hareketin gelişen süreçle birlikte özgürlük ve bağımsızlık temelinde devrimin kapısını aralacağını iddia etmektedir. Nitekim ilerleyen zamanda Marx'ın bu öngörüsü, kapitalist sömürünün acımasızlığı karşısında gittikçe daha fazla yoksullaşan ve demir pençenin salık verdiği politikalarla toprak dışına sürülen yerli halkın, Fenian⁷⁶ hareketinin dillendirdiği birlik türküsü eşliğinde ulusal mücadelenin fitilini ateşlemesiyle birlikte gerçekliğe dönüşmüştür. Marx'a göre İngilizlerin anlamadığı şey, 1846'dan itibaren İrlanda'daki "İngiliz egemenliğinin iktisadi boyutunun ve dolayısıyla siyasi

⁷⁴ Karl Marx, "The Indian Question", Marx and Engels Collected Works 12, 159.

⁷⁵ Bu noktada Anderson, ünlü düşünürün Hindistan yazılarında sömürge yönetimine dair temellendirdiği methiyelere atıf yaparak, bunun İrlanda hakkında İngiliz istilasına karşı gösterdiği düşünsel tepkimededen farklı bir konumlandırmaya sahip olduğunu ileri sürmektedir. Anderson, Marx Sınırlarda..., s.201.

⁷⁶ 18-19. yüzyıllar arasında İrlanda'yı İngiliz boyunduruğundan kurtarmak için mücadele eden İrlanda devrimci birliğini ifade etmektedir.

amaçlarının tamamen yeni bir aşamaya geçmiş” olduğu ve gizil perdenin gerisinde baskı ve korkuyu toplumsala dayatmaya devam ettiği gerçeğidir⁷⁷. Bu hegemonik dayatma, biçim olarak farklılaşmış olsa da, gerçekte daha yıkıcı sonuçlar üreterek, İrlanda halkı için ulusal direniş dışında bir seçenek bırakmamıştır⁷⁸. Fenianizm⁷⁹, tam da bu nedenden dolayı bir alt tabaka hareketi olarak sosyalist ilkelerle yoğrulmuş mücadelesini, ulusal kurtuluş ve özgürleşme hedefine yönlendirerek, ulusallık cephesinde amansız bir hareketin fitilini ateşlemiştir. Zira, toprağın zorla gasp edilmesi, yerinden edilen halkın ucuz emek olarak kapitalist sermayenin sömürüsüne itilmesi ve buna bağlı ayrımcı muamelelerin açığa çıkması, İrlanda’nın yıllarca maruz kaldığı esaretin ödettiği bedellerden başka bir şey değildir. Marx’a göre İrlanda’nın bu esareten kurtuluşu, ancak Fenianların alevlendirdiği özgürleşme ateşinin daha ileriye taşınarak, bağımsızlığın ilan edilmesi ve İngiliz işçilerin desteğinde gerçekleştirilecek bir toprak devrimiyle mümkün hale gelecektir⁸⁰. Bu noktada İrlanda için açık bir bağımsızlık çağrısında bulunması, ünlü düşünürün daha önceki görüşlerinden ayrılarak diyalektik bir yola sapmış olduğu izlenimini uyandırsa da, İngiliz işçilerinin toprak devrimi için katalizör bir işlev üstleneceğini dile getirmesi, düşünsel dünyasında hala daha etnosentrizmin belirli açılardan varlığını idame ettirdiğini göstermektedir⁸¹.

Öte yandan Marx’ın ontolojisinde İrlandalı işçilerin maruz kaldığı emek sömürüsü ve buna bağlı olarak yaratılan dışlanmışlıklar, etnik önyargıların ötesinde sınıfsal bir karakter taşımaktadır. Esasen Marx’ın kullanımında sınıf olgusu, çıkarların ifadesini bulduğu tek objektif unsurdur. Bunun dışında kalan diğer dayanışma biçimleri ise egemen sınıfın tahakkümünü sürdürmek üzere işlevselleştirdiği “yanlış bilinçlilik”leri oluşturmaktadır⁸². Zira sınıf yapısı, yalnızca “üretici güçlerin o ana özgü ve geçişsel koşullarını” görünür

⁷⁷ Karl Marx, Marx and Engels Letters (1864-1868), Marx and Engels Collected Works 42, 486.

⁷⁸ Karl Marx, “Outline of a Report on the Irish Question Delivered to the German Workers' Educational Society in London”, Marx and Engels Collected Works 21, 194.

⁷⁹ Marx’a göre Fenianizm’in ayrımcı özelliği, “sosyalist” ilkelerle donanmış, alt-tabaka harekâtı olmasıdır. Bununla birlikte Avrupa devrimci dalganın etkisiyle “ulusal” niteliğinin “cumhuriyetçi” ideallerle güçlendirilmiş olması da onun belirgin özellikleri arasında yer almaktadır. Marx’ın bu anlatımda özellikle altını çizdiği bir diğer husus da harekâtın “Katolik olmayan” yönüdür. Ibid, s.192-193.

⁸⁰ Karl Marx, Marx and Engels Collected Works 21, 318-319.

⁸¹ Anderson, Marx Sınırlarda, s.209.

⁸² Alan Swingewood, Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi (Ankara: Bilim ve Sanat, 1998), 112-113.

kılmaktadır⁸³. Bu noktada üstyapının araçları, tahakkümün yarattığı sömürü ve eşitsizlikleri gizleyen bir işleve bürünmektedir. Tahakküme kültürel düzlemde meşruluk kazandıran bu araçlar arasında bilhassa etnisite, diğerlerine nazaran önemli bir fonksiyona sahip bulunmaktadır. Zira etnik farklılıklar, egemen esaslar temel alınarak kurgulanan evrende var olan sömürünün gerçek nedeni olarak yansıtılarak, eşitsizliklerin ekonomik kökeninin karartılmasına ve bu anlamda da nedensellik zincirinin tersine çevrilmesine mahal vermektedir⁸⁴. Bu bağlam üzerinden İngiliz ve İrlandalı işçiler arasındaki etnik düşmanlığı değerlendiren Marx, beliren etnik gerilimin gerisinde sınıf çatışmalarının gizlenmiş bulunduğu savını ortaya koymaktadır⁸⁵. Marx'a göre "İngiltere'deki her hareket, bu ülkede işçi sınıfının çok önemli bir kesimini oluşturan İrlandalılarla yaşanan ayrılık yüzünden sekteye" uğramaktadır⁸⁶. Bu son çıkarım, emekçi sınıfların sermayeden kopma potansiyeli ile sınıf bilincini buluşturan diyalektik bir kavşak karşımıza çıkarmaktadır. Buna göre İngiltere'nin İrlanda toprakları üzerindeki kira politikalarını yoğunlaştırması ve toprakları gasp edilen yerli halkın acımasızca kapitalizmin girdabına sürüklenmesi, İngiliz emek piyasasında tüm dengeleri alt üst ederek, sınıf – etnisite alışımında çatışmaya dayalı yeni bir döngü inşa etmektedir⁸⁷. Bu döngünün emek piyasasındaki tahribatı ise İngiliz işçi sınıfının ücretleriyle birlikte maddi ve manevi konumunun aşağı çekilmesi şeklinde temellenmiştir⁸⁸. Marx'ın vurgusuyla bunun gerçekliğe yansması, "iki düşman kampa bölünmüş işçi sınıfı"nın ortaya çıkışıdır⁸⁹. Marx'a göre bu düşmanlık, "egemen sınıfın elindeki tüm araçların ürettiği yapay çabalarla ayakta tutulmakta ve pekiştirilmektedir"⁹⁰. Zira "burjuvazi, gücünü muhafaza etmesinin gerçek sırrının bu bölünme olduğunun farkındadır"⁹¹. Bu noktada gruplararası etnik kin ve düşmanlıklar,

⁸³ Gellner, s.21.

⁸⁴ Eric Hobsbawm, "Bir Kimlik Yeniden Kullanım Mantığı", Milliyetçilik Kuramları, Der. Antoine Roger (İstanbul: Versus Yayınları, 2008), 70.

⁸⁵ Karl Marx, Marx and Engels Letters (1868-1870), Marx and Engels Collected Works 43, 390.

⁸⁶ Ibid, s.390.

⁸⁷ Ibid, s.390-391.

⁸⁸ Karl Marx, Marx and Engels Letters(1868-1870), Marx and Engels Collected Works 43, 474.

⁸⁹ Karl Marx, "Confidential Communication", Marx and Engels Collected Works 21, 119-120.

⁹⁰ Karl Marx, Marx and Engels Letters (1868-1870), Marx and Engels Collected Works 43, 475.

⁹¹ Marx, "Confidential...", s.119-120.

yanlış bilinçlilik gölgesinde kapitalist düzenin yaratmış olduğu objektif bir sorun olarak belirginleşmektedir⁹².

Marx'a göre kapitalist üretim sistemin yarattığı sömürüyü gizlemek üzere ileri sürülen etnik düşmanlıklar, proletaryanın sınıf bilincini ve örgütlenmesini bölerek zayıflatmaya yarayan siyasi bir işleve sahip bulunmaktadır⁹³. Mamafih bunun değişmez olmadığını dile getiren Marx, bu aşamada Enternasyonal'in evrensellik temelinde farklılıkları birleştirme gücünün devreye gireceğini belirtmektedir. Bu bağlamda öncelikle sınıf dayanışması ve bu dayanışmaya dayalı bağlılıkların güçlendirilmesi gerekmektedir. Bu çerçevede de "İrlanda'nın ulusal kurtuluşunun soyut bir adalet ya da insani duygu sorunu değil, kendi toplumsal kurtuluşlarına giden tek yol olduğu konusunda İngiliz işçi sınıfının bilincinin" uyandırılması icap etmektedir⁹⁴. Bu noktada Marx, kapitalist sistemin içeriğinde yer alan yapısal araçların sınıfsal bilince ulaşmada büyük bir engel teşkil ettiğini betimleyerek, proletaryanın bir an önce burjuva sınıfının tekelinde bulunan bu araçların kontrolünü sağlaması gerektiğini dile getirmektedir. Marx'a göre ancak bu şekilde proletarya, egemen sınıfın hakimiyet alanından çıkarak, insanoğlunun büyük ailesinin bir parçası haline gelebilecektir⁹⁵. Burada ünlü düşünür, İngiliz işçilerini çevreleyen etnik önyargıların ötesinde sınıf olgusunun keskinleşen diyalektik kırılma noktasında beliren ulusal kurtuluş gerçekliğine yoğunlaşmaktadır. Buna ilişkin olarak geliştirmiş olduğu çözümler, özellikle Gizli Yazışma içerisinde dikkat çekici niteliği haizdir. Burada vurguladığı husus, devrimin gelişmesinde elzem olan kaldıraçın İrlanda olduğudur. Ünlü düşünürü göre devrimci öznenin sınıf bilincine ulaşmasında İrlanda ulusçuluğunun rolü oldukça önemlidir⁹⁶. Bu bağlantı, kapitalizmin dış kapısındaki ulusal mücadelelerin, sanayileşmiş toplumlarda emek sömürüsüne karşı yakılmaya çalışılan özgürlük ateşini de alevlendirebileceğini varsaymaktadır. Bu temelde Marx, ulusal ve sınıfsal bilincin özel etkileşimi sayesinde İrlanda'nın kaldıraç fonksiyonuna sarılarak, uluslararası devrimin gelişiminde ulusçuluğun oynayacağı yapıcı role gittikçe daha çok güvenmektedir⁹⁷. Bu, aynı zamanda Marx'ın Hegel'den

⁹² Munck, s. 47.

⁹³ Karl Marx, Marx and Engels Letters(1868-1870), Marx and Engels Collected Works 43, 474-475.

⁹⁴ Ibid, s. 475.

⁹⁵ Martin, s.234-235; Guibernau, s.79.

⁹⁶ Karl Marx, Marx and Engels Collected Works 43, 399.

⁹⁷ Benner, s. 195.

alıntılandığı ve düşüncesine yerleştiği “olumsuzlamanın olumsuzlanması” teorisinin güncellenerek yeniden tekerür etmesidir⁹⁸. Zira İrlandalıların yıllar içerisinde hem kendi topraklarında hem de İngiltere’de maruz kaldıkları sömürü ve dışlanmışlıklara karşı başkaldırıların ulusal kurtuluş mücadelesine dönüşmesi ve buradan da İngiliz işçi hareketinin özgürlük ateşini körüklemesi, kapitalizmin kendi yarattığı “olumsuzlanmanın olumsuzlanması”ndan başka bir şey değildir. Bu bağlamda kapitalist sömürü biçimleri devrimci başkaldırılarla olumsuzlanırken, bu olumsuzluğun içerisinden de modernitenin olumlayıcı tarafı belirmektedir. Marx’ın gözünde emeğin isyanı, bir doğa yasasının şaşmaz zorunluluğuyla kapitalist sistemin doğurduğu kendi olumsuzlanmasıdır⁹⁹. Bunun olumlanması ise toplumsal mücadele ateşinin özgürlük ve adalet için alevlenmesidir.

SONUÇ

“Bir kuramın bilinmeyeni, kendi dışında bıraktığı şey, tahayyül edemeyeceği ya da çözümleyemeyeceği şey değildir; ama özellikle kendi içinde taşıdığı kırılğan şeydir, söylemin bazı suskunluklarıdır, bazı kavramsal eksiklikleridir, kesinliğinin bazı boşluklarıdır, kısacası onda, her dikkatli kulak için, doluluğuna rağmen ‘içi boş çınlayan’ şeydir”¹⁰⁰. İşte Marx’ı okumak, çıkılan düşünsel yolculukta doluluğuna rağmen içi boş çınlayan şeyi keşfetmeyi gerektirmektedir. Zira bu okuma, ‘gözden kaçırma’ olarak suçlanılan kuramsal eksikliğin aslında görünür alanın boşluğunda gizlenmiş olduğunu gösterme çabasından başka bir şey değildir. Bu ise görünür ile görünmez alanın bileşik varlığına odaklanılmasını gerektirmektedir. Althusser’e göre bu bileşim sorunu, “görünür alanın yapısının zorunlu bir etkisi olarak görünmez karanlık alanının zorunluluğu”nu ortaya koymaktadır¹⁰¹. Bu bağlamdan hareketle görünür ile görünmez paradoksal özdeşliğini kavramak, ulus-etnisite-sınıf eklektiğinde Marx’ın bizim için binlerce biçimde resmettiği ama onun söyleminin suskunluklarını teşkil eden görünmezlik perdesinin aralanmasını zorunlu kılmaktadır. Zira Marx’ın görmediği şey, görmediği değil, gördüğü şeydir; onda eksik olan şey değil, tersine eksik olmayan şeydir. Onun yanılması, sermaye eleştirisinin sorunlu doğrusal dalgasına kapılarak, diyalektik sapmaların kendini yeni sorunsallara sürüklediğini fark edememesidir. Oysa eski sorgusuyla birlikte girmiş olduğu

⁹⁸ Anderson, Marx Sınırlarda..., s.342-344.

⁹⁹ Ibid, s.344.

¹⁰⁰ Althusser, s. 47.

¹⁰¹ Ibid, s.31.

yeni entelektüel girdap, bizi yeni bir kuramsal alanla buluşturduğu gibi, bununla ilişkili bir ufuk değişiminin imgesiyle de yüzleştirmiştir. Özellikle başlangıçta sunduğu toplumsal değişim teorisinin çok doğrultulu bir yöne doğru evrilmesi, ulusallık-etnisite-sınıf kesişimselliğinde diyalektik sapmaları açığa çıkararak, görünürün gerisinde suskunlukların dillendirilmesini sağlamıştır. Bu yeni sorunsalların ortaya çıkışı, mevcut teorinin görünür alanını etkileyen eleştirel bir dönüşümle kuramsal boyutta başkalaşımalar yaratmıştır. Bunlar, sadece özgüllüğe ve farklılığa yer açan başkalaşımalar değil; aynı zamanda ırk, etnisite ya da ulus gibi farklılıkları bütünlüğün belirleyicisi olarak konumlandıran düşünsel dönüşümlerdi¹⁰². İrlanda’da fitillenecek ulusal mücadelenin sermayeye karşı devrim ateşini alevlendireceğini; yine Rus komünlerinden kopan devrim fırtınasının tüm Avrupa’da komünist bir gelişmeye ön ayak olacağını betimlerken durum tam da bu yönde gelişmiştir. Bir yandan Hegel’in kurgusal felsefesine örtük atıfla yorumladığı Batı dışı ulusal hareketlerin tetikleyici etkisi, diğer yandan ise kapitalizmin küresel düzlemde ilan ettiği kapsayıcı iktidarın emek sömürsü, Marx’a sermaye ve sınıfın evrensellik buluşumunda eşsiz bir düşünsel alan aralamıştır. İşte Marx’ı okumanın bize sağladığı şey, teorik durum saptamasının ötesine geçerek ulus-etnisite-sınıf kesişimselliğinin derinliklerinde yer alan ancak entellektüel perdeyle görünmez kılınan bu diyalektik yasaları görebilmektir. Ancak bu şekilde teorik yapının diyalektik krizi içerisinde Marx’ın Batı dışı toplumlara dair çok doğrultulu tarih kuramını anlayabiliriz. Geldiğimiz noktada Althusser’in ifadesiyle “tek ve aynı sorunun çemberinde değiliz. Eğer, bu çemberden çıkmadan, bir çemberin içinde dönmemeyi başarabilmişsek, bu çemberin ideolojinin kapalı çemberi değil, bizatihi temellere dayalı bir bilgi çemberi olmasındandır”¹⁰³. Bunu Marx açısından okumak ise görünmezlik perdesinin gerisinden bilginin üretilmesini sağlayan hareketin özünü kavramaktır.

¹⁰² Anderson, Marx Sınırlarda..., s. 369.

¹⁰³ Althusser, s.108.

KAYNAKÇA

- Althusser, Louis. “From Capital to Marx’s Philosophy”, Reading Capital, edited by Louis Althusser et al., London-NewYork: Institut Français, 2015.
- Anderson, Kevin B. “Not Just Capital and Class: Marx on Non – Western Societies, Nationalism and Ethnicity”, Socialism and Democracy 24, no. 3 (2010): 7-22.
- Anderson, Kevin B. Marx Sınırlarda: Etnisite, Ulus, Ulusçuluk ve Batı Dışı Toplular, Çeviren Deniz Gedizlioğlu, İstanbul: Yordam Kitap, 2018.
- Chandra, Bipan. “Karl Marx, His Theories of Asian Societies, and Colonial Rule”, Review (Fernand Braudel Center) 5, no. 1 (1981): 13-91.
- Çiğdem, Ahmet. Bir İmkân Olarak Modernite, İstanbul: İletişim Yayınları, 1997.
- Engels, Friedrich. “Persia—China”, Marx and Engels Collected Works 15, (1857): 278-283.
- Engels, Friedrich. “The European War”, Marx and Engels Collected Works 12, (1854): 553-558.
- Engels, Friedrich. “The Magyar Struggle”, Marx and Engels Collected Works 8, (1849): 227-238.
- Engels, Friedrich. “The Real Issue In Turkey”, Marx and Engels Collected Works 12, (1853): 13-17.
- Gellner, Ernest. Milliyetçiliğe Bakmak, Çeviren Simten Çoşar, İstanbul: İletişim Yayınları, 2013.
- Glazer, Nathan and Daniel, P. Moynihan. “Introduction”, Ethnicity: Theory and Experience, edited by Nathan Glazer and Daniel P. Moynihan, 1-26. Cambridge-Massachusetts: Harvard University Press, 1975.
- Guibernau, Montserrat. “Marx and Durkheim on Nationalism”, Rethinking Nationalism and Ethnicity, edited by Hans-Rudolf Wicker, 73-90. Berg: Oxford Press, 1997.
- Hegel, Friedrich. The Philosophy of History, Çeviren J.Sibree, Canada: Batoche Books, 2001.
- Hobsbawm, Eric. “Bir Kimlik Yeniden Kullanım Mantiği”, Milliyetçilik Kuramları, edited by Antoine Roger, İstanbul: Versus Yayınları, 2008.
- Martin, Neil A. “Marxism, Nationalism and Russia”, Journal of the History of Ideas 29, no. 2 (1968): 231-252.
- Marx, Karl and Engels, Frederich. Karl Marx and Frederich Engels Letters (1856-1859), Marx and Engels Collected Works 40, (1858), 248-250.

- Marx, Karl and Engels, Friedrich. "On the Polish Question", Marx and Engels Collected Works 6, (1848), 545-552.
- Marx, Karl and Engels, Friedrich. "To The Meeting in Geneva Held To Commemorate the 50th Anniversary of the Polish Revolution of 1830", Marx and Engels Collected Works 24, (1880), 343-345.
- Marx, Karl and Engels, Friedrich. Manifesto of the Communist Party, Marx and Engels Collected Works 6, (1848), 477- 519.
- Marx, Karl. "A Correction", Marx and Engels Collected Works 20, (1864), 97-98.
- Marx, Karl. "Confidential Communication", Marx and Engels Collected Works 21, (1864), 112-124.
- Marx, Karl. "English Atrocities in China", Marx and Engels Collected Works 15, (1857), 232-235.
- Marx, Karl. "Inaugural Address of the Working Men's International", Marx and Engels Collected Works 20, (1864), 5-13.
- Marx, Karl. "Indian News", Marx and Engels Collected Works 15, (1857), 314-317.
- Marx, Karl. "On Poland. Speeches at the International Meeting Held in London on November 29, 1847 to Mark the 17th Anniversary of the Polish Uprising of 1830", Marx and Engels Collected Works 6, (1847), 388-389.
- Marx, Karl. "Outline of a Report on the Irish Question Delivered to the German Workers' Educational Society in London", Marx and Engels Collected Works 21, (1867), 194-206.
- Marx, Karl. "Political Parties in England.— Situation in Europe", Marx and Engels Collected Works 15, (1858), 566-569.
- Marx, Karl. "Record of a Speech on the Irish Question Delivered by Karl Marx to the German Workers' Educational Society in London", Marx and Engels Collected Works 21, (1867), 317-319.
- Marx, Karl. "Revelations of the Diplomatic History of the 18th", Marx and Engels Collected Works 15, (1856), 25-96.
- Marx, Karl. "Revolution in China and in Europe", Marx and Engels Collected Works 12, (1853), 93-100.
- Marx, Karl. "The British Rule in India", Marx and Engels Collected Works 12, (1853), 125-133.
- Marx, Karl. "The Emancipation Question", Marx and Engels Collected Works 16, (1858), 139-147.
- Marx, Karl. "The Future Results Of British Rule in India", Marx and Engels Collected Works 12, (1853), 217-222.

- Marx, Karl. “The Indian Question”, Marx and Engels Collected Works 12, (1853), 157-162.
- Marx, Karl. “The Indian Revolt”, Marx and Engels Collected Works 15, (1857), 353-356.
- Marx, Karl. Karl Marx and Friedrich Engels Letters (1856- 1859), Marx and Engels Collected Works 40, (1856), 85-87.
- Marx, Karl. Karl Marx and Friedrich Engels Letters (1860-1864), Marx and Engels Collected Works 41, (1863), 453.
- Marx, Karl. Karl Marx and Friedrich Engels Letters (1864-1868), Marx and Engels Collected Works 42, (1867), 484-486.
- Marx, Karl. Karl Marx and Friedrich Engels Letters (1868-1870), Marx and Engels Collected Works 43, (1869), 389-391.
- Marx, Karl. Karl Marx and Friedrich Engels Letters (1868-1870), Marx and Engels Collected Works 43, (1870), 471-476.
- Mccaughan, Edward. “Race, Ethnicity, Nation and Class Within Theories of Structure and Agency”, *Social Justice* 20, no. 1-2 (1998): 82-103.
- Munck, Ronaldo. “Marxism and Nationalism In The Era Of Globalization”, *Capital&Class* 34, no. 1 (2010): 45-53.
- Said, Edward. *Orientalism*. New York: Pantheon Books: Vintage, 1978.
- Schiebel, Joseph. “National – Liberation Movements, Historical Materialism and Soviet Philosophy”, *Studies in Soviet Thought* 6, no. 2 (1966): 105- 123.
- Schumpeter, Joseph. “The Communist Manifesto in Sociology and Economics”, *Journal of Political Economy* 57, no. 3 (1949): 199-212.
- Shlomo, Avineri. *The Social and Political Thought of Karl Marx*. Cambridge: Cambridge University Press, 1968.
- Solomos, John and Les, Back. “Marxism, Racism and Ethnicity”, *American Behavioral Scientist* 38, no. 3 (1995): 407-420.
- Swingewood, Alan. *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*. Çeviren Osman Akınhay. Ankara: Bilim ve Sanat, 1998.

